شاهه جي ڪلام ۾ طالب ۽ مطلوب

شاهه لطيف جي ڪلام ۾ طالب ۽ مطلوب جي هڪ ٻئي ڏانهن طلب جدا جدا نمونن ۾ ڏيکاري ويئي آهي. ڪٿي عورت طالب آهي ته ڪٿي مرد طالب آهي، ڪٿي مرد عورت کي ڳولي هٿ ثو ڪري، ڪٿي عورت مرد کي ڳولي هٿ ثي ڪري. اهڙي طرح شاهه جي ڪردارن ۾ ڪٿي عورت طالبو آهي ڪٿي مرد طالبو آهي. انهن جا مثال هي آهن ته، عمر مارئي ۾ مارئي پنهنجي مطلوب کي هٿ ڪرڻ لاءِ جدوجهد نٿي ڪري، نه مارئي جو مڱيندو پنهنجي طالب جي ڪا خطا محسوس ڪري ٿو پر هن کي پنهنجي طالب جي ماڳ موٽي اچڻ لاءِ ڳڻتي ضرور ٿي ٿئي ۽ هن کي پنهنجي طالب جي ڪردار تي يقين آهي. هن ۾ نڪي طالب مطلوب کي ڳولي لڌو آهي ۽ نه مطلوب طالب وٽ هلي آيو آهي پر انهن جو تعلق ازلي آهي ۽ تعلق روحن جي پيدا ٿيڻ وقت ٿيو هو جنهن بابت شاهه چوي ٿو:-

نڪا ڪُنَ فَيَڪُونَ هئي، نڪو لَڳُ لَحمُ،
ٻنهي هو نه ٻُتَ ۾، اچا ڪِيَن آدَمُ،
مون توهين سين سَڱُ، اُها ساڃاءِ سُپرين!

(سرمارئي داستان پهريون، بيت ٦)

انهي تعلق کي قائم رکندي انهي واعدي جي پورائي لاءِ هن عمر (نفس) جي ڪابه لالچ قبول نه ڪئي، ۽ پنهنجي واعدي تي قائم رهي ۽ آخر ۾ ڪامياب ٿي ۽ پنهنجي مطلوب سان اچي ملي پر تڏهن به کيس پنهنجي پاڪائي جو ثبوت ڏيڻو پيو. هن ۾ طالب کان ڪابه خطا نٿي ٿئي ۽ طالب جهڙو پاڪ اچي ٿو اهڙوئي پاڪ واپس ٿئي ٿو.

سسئي پنهون ۾ طالب ۽ مطلوب جي ملاقات ٿئي ٿي ۽ واعدو ٿئي ٿو. هن ۾ طالب مطلوب جي سڪ ۾ نٿو اچي پر اتفاقي ملاقات ٿئي ٿي ۽ مطلوب وٽ سونهن، عطر، عنبير، ڪٿور ۽ ٻيون خوشبو واريون شيون ڏسي سندس انهي خوبصورتي تي طلب وڌي ٿي، طالب ۽ مطلوب ۾ محبت پيدا ٿئي ٿي ۽ هڪ ٻئي کي پنهنجو ڪن ٿا. پر پوءِ طالب کان

خطا ٿئي ٿي جو هو ننڊ ۾ سمهي ٿو ۽ مطلوب کي سندس پاءُ ڪٽي وڃن ٿا. هتي طالب جو ننڊ ۾ سمهڻ (غفلت ڪرڻ) ۽ پنهنجي ڏيرن تي اعتبار ڪرڻ (دنيوي حالتن جي پرواه نه ڪرڻ) خطا ٿئي ٿي، پر هن ۾ مطلوب طالب کان خفا نه آهي نڪي هن کي طالب کان رنج رسي ٿو نڪي مطلوب طالب کان رسي وڃي ٿو ۽ نڪي طالب جي خطا (سسئي جي ننڊ) جي ڪري مطلوب ڪاوڙجي ٿو پر تنهن هوندي به ڏير (دنيوي قوتون) هنن کي جدا ڪن ٿا. ۽ اها خطا سسئي (طالب) کي محسوس ٿئي ٿي پر پنهونءَ (مطلوب) کي محسوس نٿي ٿي. هتي سالڪ لاءِ ننڊ وڏي خطا ظاهر ڪئي ويئي آهي. هتي جيئن ته طالب ۽ مطلوب ۾ ڪابه ڪوتاهي نه آهي تنهن ڪري ٻنهي طرفن طلب هڪجهڙي آهي ۽ ٻئي هڪ ٻئي جا طالب بنجي هڪ ٻئي کي ڏوري اچي لهن ٿا. هتي ٻنهي طرفن ميلاپ جي سڪ موجود آهي هتي خطا بلڪل اڻجاڻائي ۾ ٿيل آهي.

مون تي مون پرين، پورائي ۾ پال ڪيا.

ليلا چنيسر ۾ طالب ۽ مطلوب ٻئي ازل کان گڏ آهن ۽ طالب دنيا جي خوبصورتي ۾ ڦاسي ٿو ۽ خطاياب ٿئي ٿو ، جنهن ڪري مطلوب کيس جدائي ۽ وڇوڙو ڏئي ٿو ۽ اها جدائي تيسين تائين هن کي ملندي رهي ٿي جيسين هن کي فنايت حاصل ته ٿي آهي ۽ فنا ٿيڻ کان پوءِ مطلوب خود اچي طالب سان ملي ٿو.

سر سهڻي ميهار ۾ طالب مطلوب سان ملاقات ڪرڻ کان پوءِ ڪنهن خطري کان نٿو ڊڄي. دريا جي دهشت لهرن، جر جي جانورن جي ڪابه پرواه نه آهي ۽ درياه جي تکي سير مان دلي جي سهاري تريو وڃي. اتي سالڪ يا طالب جي دليري همت ۽ محبت جي انتها آهي ايسين تائين جو مطلوب وٽ ويندي گهڙي جي ڪچي هئڻ جي باوجود پرواه نٿي ڪري دريا جي تکي وهڪري ۾ گهڙي ٿي پوي ۽ وقت ۽ ويلو نٿي وڃائي، پيرو نٿي پڇي ۽ ”جيڪي گهريا سي چڙهيا ائين اڻٿي“ جي اصول تي ڪاربند رهي ٿي ۽ جڏهن هن کي درياه جي وهڪري جي تک پوڙي ٿي ، ۽ جڏهن فنايت تي پهچي ٿي تڏهن هن جي ملاقات مطلوب سان ٿئي ٿي . اهڙي حالت ۾ سهڻي سچي سهڻي هئي . هن ۾ ڪابه ڪوجهائي نه هئي، ته پوءِ مطلوب ڪيئن ته اهڙي طالب جو گهڻرجائو هجي.

گهڙو ڀڳو منڌ مٿي، وسهلا ويا،
تنهان پوءِ سمّا، سهڻي سڌ ميهار.

مٿي ڏيکاريل سيني سرن ۾ طالب مطلوب جي ڳولا ۾ يعني عورت مرد جي طلب ۾ نڪري ٿي ٻين لفظن ۾ عورت مرد جي ڳولا ۾ رهي آهي پر ٻين سرن ۾ الٽي طلب جو اظهار ڪيل آهي. جيئن مومل راڻي ۾ راڻو مومل کي هٿ ڪرڻ لاءِ اچي ٿو ۽ سر ڪاموڏ ۾ وري ڄام تماچي نوري جي طلب ۾ اچي ٿو. اهڙي طرح ٻنهي ۾ مطلوب جي طالب جي لاءِ جيڪا طلب ڏيکاريل آهي اها جدا جدا نمونن ۾ پيش ڪئي ويئي آهي. مومل راڻي ۾ راڻو مومل جو طالبو آهي يعني راڻو طالب آهي ۽ مومل مطلوب آهي ۽ جڏهن طالب جي طلب پوري ٿئي ٿي ۽ مومل جي سونهن تي عاشق ٿي هن کي هٿ ڪري ٿو ۽ هن وٽ هر رات جو پيرو ڪندو رهي ٿو ۽ پيرو ننڍو پڇي ڇو ته هن مومل کي موچاري سمجهو هو. پر جڏهن مومل کان خطا ٿئي ٿي ۽ راڻو هن کي ڪنهن ٻئي سان ستل ڏسي ٿو ۽ هن کي غيرت اچي ٿي جيئن شاه چوي ٿو ته:

راڇا ريساڻو گهٽون، سڻائو سردار،

تو جو ڀانيو ڀاهجو، سو ريساڻو راڄاڻ،

۽ مومل کان رسي وڃي ٿو تڏهن مومل طالب ٿيو وڃي ۽ راڻو مطلوب ٿيو وڃي ۽ مومل جي خطا ڪري هيءَ مطلوب مان طالب ٿيو وڃي ٿي. هتي طلب الٽي ٿيو وڃي، وري ساڳيو ٻين سرن واري طالب جو رنگ ظاهر ٿئي ٿو. ۽ مومل راڻي جي ڳولا ۾ آخر تائين رهي ٿي، اها ڪيس سندس خطا جي ڪري سزا هئي جو مطلوب مان (يعني پنهنجي سونهن ۽ خوبصورتيءَ جي لاءِ طلب جيڪا ٻين کي هئي بدلجي) طالب ٿي پئي (يعني پاڻ سونهن جي طالب ٿي پئي) ٻين لفظن ۾ مطلوب کان به خطا ٿئي ٿي، ۽ جڏهن هو فنايت اختيار ڪري ٿو ته پوءِ مطلوب وري اچي هن سان ملي ٿو ڇو ته انهي وقت مطلوب کي يقين هوندو آهي ته هاڻ منهنجو طالب مون کان جدا نه ٿيندو. اهڙي فنايت کان پوءِ طالب مطلوب هڪ ٿيو وڃن جيئن راڻو مومل سان، ميهار سهڻي سان، چنيسر ليلا سان وغيره.

پر نوري ۽ ڄام تماچي جي وچ ۾ طالب ۽ مطلوب جي ڪيفيت جدا گانا آهي. هتي طالب مرد آهي ۽ آخر تائين مطلوب عورت آهي. هتي طالب بدلجي به نٿي ڇو ته هتي عورت کان خطا نه ٿي آهي. ٻين سرن ۾ عورت کان ڪنهن نه ڪنهن قسم جي خطا ٿئي ٿي ۽ اها خطا ڪڏهن ڄاڻي ٻجهي ڪري ٿي ڪڏهن اڻڄاڻائي ۾ ۽ بيسمجهي ۾ غلطي ڪري ٿي ۽ پورائي ڪري پلجي وڃي ٿي ۽ ڪيس انهي غلطي جي سزا ملي ٿي ، ۽ هو طالب جي ريجهائڻ پرچائڻ ۽ خطا جي معافي لاءِ ايسين تائين جدوجهد ڪندي رهي ٿي جيسين فنايت حاصل نٿي ڪري ، پر سر ڪاموڏ ۾ بلڪل الٽي طلب آهي ڄام تماچي نوري کي سچي نور هٿڻ ڪري ڪيس پٽ راڻي ڪري سندس نياز نوڙت ڪري ڪيس نوازيو ۽ هميش مٿس اکن ڇکن رهيو ۽ نوري کان پوري زندگي ڪا خطا نه ٿي، نوري ابتدا به سونهن آهي آخر به سونهن آهي.

اهڙي طرح شاه لطيف جي ڪلام ۾ ٻنهي طرفن جي طلب جو ذڪر ڪيل آهي. پهريائين اها طلب جيڪا سالڪ کي پنهنجي محبوب لاءِ ٿئي ٿي جنهن ۾ دنيوي تڪليفون ۽ مصيبتون برداشت ڪرڻيون پون ٿيون، ڏک ۽ ڏولاڻا سر تي ڪٽڻا پون ٿا ۽ محبوب جي مشاهدي ماڻڻ لاءِ پاڻ کي فنايت جي منزل تي آڻڻو پوي ٿو . ٻي محبوب جي طلب سالڪ جي لاءِ هوندي آهي. اهڙي طرح ٻنهي قسمن جي سڪ ۽ طلب ۽ محبت جو ذڪر شاه جي ڪلام ۾ ملي ٿو جنهن جو مثال پهرئين ڏئي چڪا آهيون، جيئن شاه چوي ٿو ته:-

اندر جنين آڄ، پاڻي آڇيو ان کي،

(سر سسئي)

پڇن جي ميهار کي، پڇي سي ميهار،

(سر سهڻي)

ڏو جنين جي ذات، تن پڻ آهي تهجي،

(سر ڪلياڻ)

ڏورن لفظن ۾ انئين چئجي ته نه رڳو انسان طالبو حق (الله) جو آهي پر حق (الله) به انسان جو طالبو آهي. جيئن چوڻي آهي ته گهر

ته گهرين، "هن هٿ ۾ ڏي هن هٿ ۾ وٺ" جيڪو الله کي گهري ٿو يا ياد ڪري ٿو يا الله جي اطاعت ڪري ٿو الله به انهي کي گهري ٿو. اهڙي طرح الله ۽ بندي جي وچ ۾ طلب موجود آهن ٻين لفظن ۾ طلب ٻنهي طرفن موجود آهي.

شاهه جي ڪلام ۾ ٻنهي طلبن جو ذڪر آهي هڪ اها طلب جيڪا سالڪ پنهنجي رب لاءِ ڪري ٿو ٻي اها طلب جيڪا محبوب کي پنهنجي طالب لاءِ رهي ٿي جنهن کي ٻين لفظن ۾ التي طلب چيو وڃي ٿو.

اهڙي طلب جو ذڪر ٻن سرن ۾ ڪيل آهي هڪ مومل راڻي ۾، ٻيو سر ڪاموڏ ۾ پر ٻنهي سرن ۾ طلب جو رنگ پنهنجو پنهنجو آهي.

سر مومل راڻي ۾ ڏٺيءَ جي انسان لاءِ ڳولا ۽ انسان جي ڏٺي لاءِ ڳولا جو ذڪر آهي ۽ هڪ هنڌ تي ٻنهي طلبن جو ذڪر هڪ ئي سر ۾ ٻن رنگن ۾ ڏيکاريو ويو آهي. هڪ دنيا ڪاڪ مثل جيڪا پاڻ ۾ طلمسي اثر، رنگينيون، فريب ۽ مڪر سمائي ٿي ۽ انهن طلسمن ۾ ۽ رنگينين ۾ اعليٰ انسان به ڦاٿل وڃي، جيئن شاهه صاحب فرمائي ٿو ته:

گهنگهر يا گهڻ چاڻ، موڙهيي مت متهائين،
ويا گڏجي ويڙ ۾، منهن مهراڻ،
اڳيان پويان تاڻ، ويا ويچارن وسري.

(سر گهاتو)

شاهه ٿو چوي ته دنيا جي طلسمن ۾ ماهر به منجهي پيا ۽ وريامن جو به هوش خطا ٿي ٿيو، هو درياه (هي دنيا) ۾ گهڙيا ۽ وهڪري (دنيوي رنگينين ۾) سان ملي هڪ ٿي غرق ٿي ويا ۽ ويچارن جي من مان اڳيون پويون سڀ ڳالهيون ميسار جي ويون. ٻئي هنڌ چوي ٿو ته:

الست ارواحن کي، جڏهن جاڳايو جليل،
سئين راه ستيد چئي، سونائون سبيل،
وحدت جي واديءَ ۾، ڪوڙين کي قليل،
درياه جي دليل، لڪين لهوارا ڪيا.

(سر سهڻي)

شاه ڻـو چـوي تہ الست جي ڏينهن جڏهن ساه واري ڏڻـيءَ روحن کي سجاڳ ڪيو، تڏهن هنن سڌين راه يعني خدائي واٽ ڳولي لڌي پوءِ هيڪڙائيءَ جي وادي ۾ ڪروڙن مان ڪي ٿورا وڃي رهيا، باقي ٻين کي دنيا جي وهمي ۽ طلسمي ساگر لوڙهي ڇڏيو (پنهنجي رنگينين ۾ ڦاسائي ڇڏيو) انسان دنيا ۾ اچڻ کان پوءِ واعدو پلجي ويو حرصن حوسن جي درياه ۾ لڙهي ويو.

پر مومل راڻي ۾ جنهن ڳالهہ مومل راڻي جي وچ ۾ وڇوڙو وڌو سا هئي "غيرت". راڻي رات جو مومل کي سومل سان ستل ڏسي غيرت ۾ اچي ڇڏي ويو. ساڳي طرح هن سر ۾ اهو ظاهر ڪيو ويو آهي تہ سالڪ رب سان محبت ڪرڻ وقت جيڪڏهن ڪو رخنو وجهي ٿو تہ رب پنهنجي سالڪ کي غيرت وچان ڇڏيو ڏيئي، اهڙي طرح ليلا چنيسر جي داستان ۾ بہ ڏڻي کي ريساڻو ۽ "غيور" ڏيکاريو ويو آهي ۽ اهو ظاهر ڪيو ويو آهي تہ جيڪڏهن هڪ واري جيڪو سالڪ الله سان لڌون لائي ٿو، محبت ڪري ٿو، ۽ پوءِ وري عيش ۾ اڙجي وڃي ٿو تہ اهڙي خطا کي الله ڪڏهن بہ برداشت نٿو ڪري جيئن شاه صاحب چيو آهي تہ:

ليلا پـوري نہ پئين چـڻـي چنيسر سان،
تو جو پانيو پانهنجو سو ريساڻو راڃاڻ،
پـاڻـا ڏار پرياڻ، ڪـانـڌ ڪنهنجو نہ وٽي.
(سر ليلا چنيسر)

ليلا! حيلا ڇڏ، جي تون سويي سـکـيـين،
پائي پاند ڳچي ۾، پاڻ غريبي ڳڏ.
هڏ نہ چـنڊء لڏ، جي ڪارون آئيين ڪانڌ کي،
(سر ليلا چنيسر)

۽ پوءِ سالڪ کي فراق ڏيو ڇڏي جنهن بابت شاه چوي ٿو تہ:

ڳـڃـر ڳـهـڻـا ڳهائيا، پـاڻ لـڳـس ڳـهاءُ،
ميندري مـٽـاءُ، لـڳـس ڪـانـہ ڪـچـارَ ۾،

سوڍو سَـچ ڪـري، مـومـل مـاري هـلـئـو.
(مومل راڻو)

انهي لاءِ شاهه سالڪ کي نصيحت ٿو ڪري ته هڪ دفعو الله ڏي نظر ڪرڻ کان پوءِ ٻي ڏانهن نه نهار ڇو ته اُئين ڪندي ته الله رسي ويندءَ، جيئن چوي ٿو ته:

اکيون سيئي ڏار، جن سان پسين پرينءَ کي،
ٻئي ڏانهن ڪيم نهار، گهڻو ريسارو سڄڻ.

۽ اها غفلت ۽ ڪوتاهي سالڪ لاءِ حيراني ۽ پريشانيءَ جو سبب بڻجي وڃي ٿي، جيئن مومل ۽ ليلا جي غفلت ۽ ڪوتاهي هنن لاءِ فراق جو سبب بڻي ۽ راڻي ۽ چنيسر کي ايسين اعتبار نه آيو جيسين هنن فنايت نه حاصل ڪئي، جيئن شاهه چيو آهي ته:

مري جي ته ماڻين جانب جو جمال،

ڇو ته حق جڏهن به ڪنهن سالڪ کي پنهنجو مطلوب بڻائي ٿو ته پوءِ سندس سڀ وسيلا بند ڪري کيس پنهنجو بڻائي ٿو جيئن شاهه چوي ٿو:

اکين ۾ ٿي ويهه، ته آءٌ واري ڏيکيان.

۽ اها هي سندس مرضي هوندي آهي ته ساڻس محبت ڪندڙ هميشه سندس محبت ۾ ئي محو هجي، پر جيڪڏهن هن کان ڪنهن قسم جي غفلت يا خطا ٿئي ٿي ته اها هن کان برداشت نٿي ٿئي ۽ هو پنهنجي مطلوب کي دل تان لاهيو ڇڏي ۽ پوءِ سالڪ کي وري وصال نٿو ملي جيستائين هن جا سڀ شرڪ گمان ختم نٿا ٿين ۽ هي فنايت حاصل نٿو ڪري، جيئن شاهه چوي ٿو ته:

ڪين ساڱا هيئڙم، سڄڻ! جاڙون ڪيم جال،
سودا مڱڪي ڪالهه موٽي مُنهن ۾ آئيون.

(سر مومل راڻو)

وڌيڪ چوي ٿو ته:

ڊولي ڏيکي آهيان هيئڙس اگهاڙي،
ڏيئي لک لاڙي، ڪکر ڪيائيم ڪاڪ جو.

(سر مومل راڻو)

سر ڪاموڏ ۾ جيڪا طالب جي حق لاءِ طلب آهي اها اُئين

تہ آهي جيئن سر مومل راڻي ۾ آهي هن ۾ تہ رڳو حق جي طالب لاءِ طلب ڏيکاريل آهي ۽ حق ايترو تہ پنهنجي مطلوب جي طلب ۽ محبت ۾ محو آهي جو هن جي لاءِ، پين طلبن تي جيڪي هن کان اڳي هئا تن کي هيٺاهون ڪيو آهي، جيئن شاهہ چوي ٿو تہ:

نوري جي نياز جو عجب اُجهُل هوءِ،
سمون سر سيڻ ۾، ملي مُور چڻو سوءِ،
اڇو آيين ہوءِ، حجت پڳي راڻيين.

(سر ڪاموڏ)

نوري جي سونهن، ۽ سوبيا، نياز ۽ نوڙت ڪري ڄام تماچي پنهنجي اڳين راڻين جي حجت پڄين ڇڏي. نوري جو مرتبو سيني کان مٿاهون ڪيائين پر ائين چئو ڪيائين نوري سان ايترو ڪيئن ريڌو تنهن لاءِ شاهہ چوي ٿو تہ:

مهاڻي جي مَن ۾، نہ گيرَبُ، نہ گـاءُ،
نَيڻن سيـن نازُ ڪـري، ريجهايائين راءُ،
سمونُ سيـن مَلاءُ، هيريائين حرفت سين.

(سر ڪاموڏ)

وري ٿو چوي تہ:

پابوڙو پيش ڪئو، نئون نوريَ نيئـي،
حاضر هيُون هڪيون سمُون سپيئي،
نوازي نيئـي، گاڏي چاڙهي گندري.

(سر ڪاموڏ)

طالب جي مطلوب لاءِ نوازش ۽ مرتبو، تمام اهم ۽ اثرائتو آهي:

نوازش نوري جي، آهي تماچي تائين،
گندگي گوشو ڪئو، عطر اوت اوتيائين.

نوري جي ملڪ ۽ ساٿين مان سندس طالب جي نوازڻ ڪري سڀ گندگي ۽ بدبوءِ ختم ٿي ويئي اهڙي طرح نوري تي نہ رڳو

چام جي نوازش رهي پر چام هر وقت نوري جي پاسي ۾ رهندو هو نوريءَ پنهنجا سب ڪم چام جي حوالي ڪيا ۽ چام هن جا سب ڪم سڌا ڪيا، ۽ ڪوبہ ڪم هن جو اڻپورو نہ ڇڏيو (هتي شاه توڪل جي نصيحت ڏنو ڪري) چوي ٿو تہ:

هيڻ جتڻ، هتي مَ جتڻ پاسي پرين سندام،
ڪوڙيين ڪاج سندام، آڻ ستڏوَ ڪون رهيوه

(سر ڪاموڏ)

چام ڪير آهي هن جو تعلق نوري سان ڪهڙو آهي سندس قوت ڪيتري آهي تنهن جو ذڪر ڪندي شاه چوي ٿو تہ:

نہ ڪُڌ چايو چام ڪي، نَڪيو چام وياءَ،
نَنَڍي وڏي ڳنڌري، سَچَني آه سياءَ،
لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ، اِي نجات نياءَ،
ڪِبَرُ ڪبرياءَ، تَخَت تماچي چام جو.

(سر ڪاموڏ)

هن بيت ۾ شاه بلڪل صاف لفظن ۾ ظاهر ڪري ٿو تہ چام تماچي ڪير آهي سندس اهميت ڪيتري آهي ۽ سندس ڪينجهر تي اچڻ ڪانپوءِ ڪينجهر ۾ رهندڙن جو مرتبو ڇا ٿيو. شاه جي انهي آيت "لم يلد ولم يولد" مان ظاهر آهي تہ چام مان مراد سندس الله آهي. انهي لاءِ قرآني آيت ڏئي اهو سمجهايو اٿس تہ الله نہ ڪنهن جو ڄاڻو آهي ۽ نہ ڪنهن ڪي ڄڻيائين ۽ هي ننڍي وڏي ڪينجهر جي مهاڻين ڪي عزيز آهي اهو رکيو انهي ڪري جو چام نوري کي پنهنجو ڪيو آهي اهڙي طرح هن سر ۾ شاه بلڪل واضع ڪيو آهي تہ نوري رسول ڪريم جن آهن جيڪي بلڪل نور آهن جن کي الله پوري دنيا جي خلقڻ کان اڳي تصور ۾ رکيو پوءِ دنيا خلقي ۽ آخرين نبي ڪري ڪين هن دنيا ۾ موڪليو ۽ سندس طفيل سندس پوئلڳن کي بخشيو، ۽ ڪيس سڀني نبين کان مٿانئون درجو ڏنو ۽ اها سندس اهميت سندس نياز جي ڪري هئي ۽ سندس ئي ڪري پوري مخلوق خداوندي کي آخر ۾ نجات حاصل ٿيندي انهي ڪري ننڍي وڏي گناهگار جو مددگار رهندو، ۽ نجات ٿيندو ڇو تہ سندس تخت ۽ مرتبو تمام وڏو ۽ اعليٰ آهي.

مٿيون بيت هن سر ۾ شاه جو پورو مقصد ۽ موضوع واضح ڪري ٿو. ۽ هتي نوري کي مطلوب ڇو بنايو آهي ۽ چام کي

طالب کھڙي سبب ڪري ڪيو آهي اها التي طلب کھڙي خيال ڪان ظاهر ڪئي آهي ۽ نوري ڪان، جيڪا سالڪ جي روپ ۾ اچي ٿي، خطا ڇو نہ ڪرائي آهي، ڄام تماچي ڪنھن جو ڄائو ڇو نہ آهي ۽ نوري جي ڪري هر ڪنھن ڪينجھر تي رهندڙ مهاڻي جو مرتبو ايترو ڇو ٿيو آهي ۽ آخر تائين جيئن ٻين سرن ۾ سالڪ کي فنايت ڏئي پوء مطلوب سان ملايو ويو آهي پر هتي طالب مطلوب آخر تائين وصال ۾ ۾ رهن ٿا سو ڇو، انهن سڀني سوالن جو جواب هي ٿئي ٿو تہ هن سر ۾ رسول ڪريم ۽ الله جي محبت ۽ تعلق جو ذڪر پوري تفصيل سان ڪيو آهي، جنھن ۾ رسول ڪريم جن جو سڀني نبين ۾ مرتبو ۽ مان سندس لاء ڪري هن ڪائنات کي خلقي هن پوري مخلوق جو سندس ڪري آخر ۾ ڇوٽڪارو انهن ۽ ٻين ڳالھين جو ذڪر شاه نوري ۽ ڄام تماچي جي قصي ۾ تمثيل طور بيان ڪيو آهي. جنھن جو بيان هن ريت ٿو ڪري تہ:

پکا پڪاريو، ڄام تماچي آئيو،
ڳونڌر لاهيو ڳنڍريون آتڻ اجاريو،
ڪينجھر قراريو، سمي سام بخشي.

(سر ڪاموڏ)

عالم انعامي ڪئو، نوري ناز ڪري.

رسول ڪريم جو مان ۽ مرتبو الله وٽ ڪيترو هو ۽ پاڻ امت جو جيڪو بار سر تي کنيو ۽ انهي دور جي گناه گارن کي پنھنجو ڪيو، جهالت جي حالت کي دور ڪيو، پڪيلن کي سئين راه تي آندو ۽ سندس ڪري مخلوق کي جيڪا نجات ۽ معافي ملي تنھن جو ذڪر شاه سر ڪاموڏ ۾ هن ريت ڪيو آهي:-

تهڙو ڪينجھر ۾ ٻيو جهڙي سنڌ سنڌياس،
مڏ ميساڻيون، متڪڙا مڙئي معاف ٿئاس،
مورچل مٿاس، آيو تماچي تي هئي.

(سر ڪاموڏ)

چاريون، ڪاريون ڇچ ، ڇپريون ، جن جي محبت مڇي ساڻ،
رهن وهن سر ٻانڌيـن سيپون ٻڌيو، هاڻ ،
لـڌڙن جنءَ لطيف چـي، پاڻـي وجهن پاڻ ،
ڏن ملاحـن جـو ماڻ سمي سرڪـنـو ڀاهـجي •

(سر ڪاموڏ)

حقيقت محمدي جي حقيقت ڪي نروار ڪندي شاه چوي ٿو ته:

مي منجهي ۾ هنڙا، ويٺي ڪري ورن ،
راه اڳهم رکـي، مڻهاڻـي منجهه من ،
تماڇي جي ڏنن ڳالهيون چـئيس ڳجهيون ،

(سر ڪاموڏ)

هٿين ٻيريـن ، اڪٿين منهن نـه مٺهاڻـي ،
جنءَ سڳو وچ سـرنـدڙي، تنءَ راڻن ۾ راڻي،
آصل هـٺـي اُن ڪـي آهـل چـامـاڻـي،
سمي سڃاڻـي ، بيـڙو ٻڌس ٻاه ۾•

(سر ڪاموڏ)

مٿين بيتن ۾ شاه واضح ڪيو آهي ته رسول ڪريم جن جي حيثيت ظاهراً ڪهڙي آهن ۽ دنيا انهن لاءِ خلقي ويٺي هئي ۽ سندس مرتبو ۽ مان نبين جي وچ ۾ ائين هو جيئن سرندي جي وچ ۾ سڳو، رڳو سندس هن دنيا ۾ اچڻ حقيقت ڪي اصليت ۾ بدلٽو هو•

رسول ڪريم جن جو دنيا ۾ اچڻ ۽ انهي وقت دنيا ۾ جهالت جي حالت سندس ماحول ۽ مقام ۾ مان ۽ مرتبو جنهن ۾ سندس ابتدائي زندگي گذري جنهن ۾ سندس تربيت ٿي، سندس انهي ماحول ۽ حالت ڪان مختلف طبيعت جو هئڻ پاڻ سچ ۽ انصاف جا پارکو ٿي دنيا ۾ آيا جو ذڪر شاه هن ريت ڪيو آهي•

نه ويڙي نه وکٽي، نه ماري، نه ڌاري،
ڪـارو وڏائين ڪوه ۾، نرتون نـهـاري،
ساڻي پر پاري، جا ڳهر سمي جي سپجي •

(سر ڪاموڏ)

سندس طبيعت ۽ روش جي ڪري جيڪو انهي وقت اثر ٿيو پنهنجو ذڪر شاه هن ريت ڪيو آهي.

ٿئا تماچي ڄام، سين، مهاڻا محروم،
نندي ٻوڏي، گندري، متي ماڙي ڏوم،
جي ڪينجهر جي روم، سي سڀ انعامي ٿئا.

(سر ڪاموڏ)

رسول ڪريم جن ڪتي آيا ۽ انهي وقت اتي جي ڪهڙي حالت هئي تنهن بابت شاه چوي ٿو ته:

گند جن جي گوڏ ۾، پاٻوڙا پوشاڪ،
آنين جي اوطاق، راڇا ريجهي آئيو،

(سر ڪاموڏ)

سر مومل راڻي ۾ شاه صاحب پاڻ کي لڪائڻ جي به تلقين ڪئي آهي ۽ اهو صوفين جو خاص اصول آهي ۽ اهڙا صوفي جيڪي پاڻ کي لڪائين ٿا يعني ظاهر ۾ ته اهي پاڻ کي بدڪار گناهگار ۽ خراب ظاهر ڪندا آهن پر اندر ۾ اهي تمام اجاريل هوندا آهن، اهڙن صوفين جي خيال ۾ اهو اعليٰ عمل آهي جي پنهنجي سٺن عمل کي ظاهر نه ڪجي، ۽ ائين ڪرڻ سان هڪ ته عام ماڻهون هنن جي عبادت ۽ رياضت ۾ رخنو نٿا وجهن، ٻيو هنن ۾ انهن جي تعريف ڪري فخر ۽ وڏائي پيدا نٿي ٿئي ۽ انهي ڪري پنهنجي طبيعت ۾ نهٺائي آڻڻ ۽ پنهنجي نفس کي فخر ڪرڻ ۽ غرور ڪرڻ کان بچائين ٿا ۽ انهي لاءِ نفس کي مارڻ لاءِ پنهنجي لاءِ ملامت ضروري سمجهندا آهن اهڙي طرح ظاهر ۾ سندن ڪم برا هوندا آهن جنهنڪري مٿين ملامت ڪئي ويندي آهي، پر باطن ۾ اهي پاڻ کي الله جي پيروي تي ڪاربند سمجهندا آهن. سندن نظر ۾ مٿين جيتري گهڻي ملامت ٿيندي اوتري سندن نفس جي خواهش گهٽبي ۽ سندن نفس جي طبيعت ۾ نهٺائي نوڙت ۽ نياز پيدا ٿيندو انهي لاءِ صوفي پاڻ کي ۽ پنهنجي سٺن عملن کي لڪائيندا آهن. انهي سان سندن ٻيو مقصد اهو به هوندو آهي ته جيئن وڌيڪ تڪليفون برداشت ڪندا سين مشڪلاتون سهندا سين تيئن آهستي آهستي الله جي رضا کي حاصل ڪندا سين ۽ پنهنجي نفس کي بهتر تربيت ڏيندا سين، جيئن شاه چوي ٿو ته:

نهائين ڪان نهين سک منهنجا سپرين،
ٻري سارو ڏينهن، ٻاهر ٻاڦ نه نڪري.

پاڙو پئي نہ پيڙو منو منهن لڳوس •

اهڙي طرح هي دنيا جي اڳيان تہ برابر بدنام هوندا آهن پر الله جي اڳيان صاف ۽ پاڪ هوندا آهن • انهي راز کي شاه صاحب مومل راڻي ۾ سمجهايو آهي تہ حق کان ڪابہ ڳالهہ ڳجهي نہ آهي• ڇا سالڪ ڇا سالڪ جا حيلا ۽ حرفتون ڪابہ چالاڪي حق جي اڳيان نہ هلي سگهندي حق کي سڀ ڪا ڳالهہ معلوم آهي•

ڪجاڙو ڪهان توکي معلوم سڀ ڪا ،

۽ حق انهي کي ڳوليو وڃي لهي، جيئن راڻي مومل کي سيڻي طلسمن ڏڪساڻن مان ڳولي وڃي لڌو تيئن الله اهڙن بندن کي جيڪي پاڻ کي الله جي معرفت حاصل ڪرڻ لاءِ دنيا کان لڪائين ٿا انهي کي ڳولي لهي ٿو•

چڙها چار ڏي يار ، سوڏا شڪاري ،
فڪر ساڻ ڦٽي ڪئي سوڍي سوپاري ،
وڻا ڪاهندا ڪاڪ ڏي، جت مومل موچاري ،
وڌئا نہ ماري، ڪونر لتاڙي ڪاڪ جا •

(سر مومل راڻو)

ڳجر ڳهٽا ڳهائيا ، پاڻا لڳس ڳهاءُ ،
مينڌري ملاءُ ، لڳس ڪان ڪپار ۾ •

وري جڏهن مومل جي اڳيان راڻو پهچي ٿو ۽ راڻي جي سونهن ڏسي ٿي تڏهن وري الٽي طلب وڌي وڃي ٿي جنهن جو ذڪر شاه هن هن ريت ڪيو آهي تہ:-

راڻي رڻُ ڪيو ، جيڏيون ! منُهنجي جيءَ سين ،
من مينڌري وڍيو ، ڏيي ڏڙ ڊيو ،
ٻُجهان، ٻهر ويو ، هنئون هندڙ نہ هيڪڙي •

پهرئين مندرو مومل جي طلب ڪئي سندس سونهن ٻڌي ، اچي ٿو پر جڏهن مومل مينڌري جي سونهن ڏسي ٿي تہ خود پنهنجو پاڻ وڃائي ويهي ٿي ۽ خود راڻي تي عاشق ٿي پوي ٿي سڀ ڏڪسات ختم ٿيو وڃن، مطلوب مان طالب ٿيو پوي•

مطلب تہ سالڪ کهڙي بہ ڪنڊ ۾ ڪٿي پاڻ کي لڪائي تڏهن بہ حق هن کي پاڻ ڳولهي وڃي لهندو مومل وڏا وس ڪيا تہ راڻي جي

وس ۾ نه اچان ۽ عاشق جي ورنه چڙهان ۽ پاڻ کي ڏکسائڻ ۾ لڪائي ويٺي، پر حق طالب کيس ڳولي اچي لڌو ۽ سندس سڀ حيلا ۽ وسيلا ختم ٿي ويا ۽ جڏهن حق جو مشاهدو ڪيائين تڏهن سندس سمجهه ، چالاڪي سڀ جواب ڏئي ويا ۽ حق سندس سڀ حيلا وسيلا رد ڪري پنهنجي هٿ ۾ اهڙو ته آندو جو سندس سڀ خيال ۽ گمان ختم ٿي ويا ۽ هن کي چئني طرفن مينڌرو نظر آيو.

ڪيڏاه ڪاهيان ڪرهو ؛ چوڏس چڱاٽو ،
منجهس ڪاڪ ڪڪوري ، منجهس لڌاٽو ،
راڻو ۽ راڻو ، رءَ راڻي ٻيئو نساه ڪو ،

(سر مومل راڻو)

اهڙي حالت ۾ حق جي اها طلب رهي ٿي ته سندس مقبول ٻانهون جيڪو هميشه سندس محبت ۾ مست رهي اهو ڪڏهن ڪنهن ٻئي طرف واجهائي يا سندس محبت ۾ ڪا ڪوتاهي ڪري، جي ڪا ڪوتاهي ڪري ٿو ته پوءِ سندس سزا وڏي ٿيو وڃي جيئن مومل جو سومل سان گڏ سمهڻ ۽ راڻي جو ٻنهي کي ڏسڻ ۽ غيرت ۾ اچي مومل کي ڇڏي ڏيڻ ۽ پوءِ مومل جو راڻي جي طلب ۾ انتظار ۽ بيقرار رهڻ، آهون، دانهون، ڪارون ۽ ٻڪارون، ورلاپ ۽ وري راڻي جي اچڻ جو آسرو ۽ اميد سي هن سر جو مقصد آهن جيئن شاه چوي ٿو ته:-

نڪون نيپاپو آئيو ، راڻي مٿلا رات ،
لڌيسون لطيف چي ، ڪئنا ڏاتر ڏات ،
ڪهڙي پڇينس ڏات ، جي آئيا سي اگهئا .

پر سر ڪاموڏ ۾ رڳو حق جي سالڪ ڏانهن طلب کي ظاهر ڪيو ويو آهي اتي سالڪ بلڪل سالم ۽ ثابت قدم آهي، هو سڄو ئي نور آهي نياز ۽ نوزت، گيرب جي بوءِ به نه اٿس. هن سر ۾ سالڪ کي ڪو وڇوڙو نه ڏنو ويو آهي پر هتي سالڪ کي ٻين سالڪن کان مٿانئون درجو ڏنو ويو آهي جيئن شاه چوي ٿو ته:

پابوڙو پيش ڪئو ، نئون نوري نيئي ،
حاضر هيون هڪيون ، سميون سيئي ،
نوازي نيئي ، گاڏي چاڙهي گندري .

(سر ڪاموڏ)